

нальне мовби засвідчувало свою “присутність” у релігійному комплексі і в такий спосіб виконувало роль чинника утвердження релігії та церкви як неодмінних складових того чи того суспільного організму.

При розгляді релігійності тієї чи іншої етнічної спільноти вирізняють такі її особливості, які, власне, не є унікальними, а притаманні й іншим етносам. Останнє засвідчує їхню загальнолюдськість. Річ у тім, що жодна нація не може мати монополію на якусь рису релігійності. Та чи інша з цих рис може бути властивою й іншим етносам. Але кожна націю характеризує їх специфічна комбінація, яка надає релігійності цієї нації неповторної своєрідності. Специфіку релігійності кожної етнічної спільноти, як і окремих осіб, визначають насамперед найтиповіші для неї, домінуючі риси, що виявляються у функціональності цього суспільного утворення.

ПОНЯТТЯ “ГЕРОЙ ЖИТТЯ”: ІСТОРИЧНІ, АГІОГРАФІЧНІ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Т. Чайка (кафедра філософії та релігієзнавства)

Темою доповіді є аналіз образу героя давньоруського життя (насамперед, Борисоглібського циклу і Києво-Печерського патерика) у співвідношенні його історичного, власне агіографічного та етичного осмислення.

У площині історико-фактологічній, як показали “від супротивного” ще дослідження В. О. Ключевського, давнє життє аж ніяк не можна розглядати як надійне і вірогідне джерело; чимало підтверджень цього дають і сучасні розвідки. Загалом, за своєю жанровою визначеністю житійна оповідь не орієнтована на відтворення об’єктивно історичної події або вписування в її контекст.

Разом з тим, цілісний історичний сенс агіографічного образу виявляється досить вагомим, причому він не зводиться до того, що у своїй завершеності належить до зазначеного контексту. В середньовічній, зокрема, киеворуській культурі агіографічні сюжети являють один з найяскравіших прикладів фабульного мислення, відкритий для рецепції “нижчих” жанрів і в той же час такий, що втілює вищі цінності й святині людського буття їх темпоральній розгортці. Кожен значний агіографічний образ має, таким чином, стосунок до історії, проте, насамперед, до історії сакральної, яка, типологізуючи стадії земного життя святої людини за її духовним зрос-

танням, вносить певну історичну напругу в загальні уявлення про людське буття, властиві тодішній культурі.

Проте адекватне осмислення образу героя життя неможливе поза врахуванням його власної агіографічної специфіки, пов'язаної з функціями уславлення святого і відповідного морального напучування віруючих. Агіографічність образу передбачає його визначеність у світлі основних категоріальних характеристик людської святості, суцільність позитивного ціннісного окреслення на етапі уславлення — але разом з тим і можливість різких, нерідко миттєвих душевних зламів і катастроф на шляху до зазначеного етапу (пор. шлях до святості кн. Ольги, Володимира Святославовича або численних героїв “Києво-Печерського патерика”). Основоположного значення в агіографії набуває ініціююче духовне зусилля людського суб'єкта, його моральний вибір і подвиг, що розв'язують певну граничну ситуацію буття. Загалом образ героя давньоруського життя немислимий поза своєрідним драматизмом, що іноді стосується самих глибин душі святого, іноді переростає у справжній трагічний пафос (прийняття смерті св. Борисом і Глібом) — річ лише в тім, що згаданий драматизм розкривається у власне агіографічній проекції й цілком не перекладається на мову психологічних категорій мистецтва ХІХ—ХХ ст.

Суттєвою і неодмінною рисою образу героя життя (особливо давньоруського) є його етична загостреність — що, втім, також може бути осмисленою лише в межах загальних ознак і функцій агіографічного жанру. Саме в єдності власне агіографічних і морально-етичних аспектів — витоки таких істотних категоріальних визначень давньоруської святості, як праведність, терпіння, покірливість, покаєння, подвиг, милосердя, любов; саме цією єдністю визначається й можливість втілення наведених визначень в конкретному образі святого.